

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตร

A Study of Vipassana Meditation Practice in Khetta Sutta

¹พระชอบ คล้ายปุ้ย และ ²วิโรจน์ คุ่มครอง

¹Phra Chob Klaypuy and ²Viroj Koomkrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: chob8877@gmail.com

Received December 22, 2021; Revised January 26, 2022; Accepted February 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในเขตตสุตร 2) หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตร โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา แล้วจึงนำมาเรียบเรียง ซึ่งพรรณนา จากการศึกษพบว่า เขตตสุตรเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่อง นาดีนาไม่ดี นาที่ดีเปรียบเหมือนบุคคลที่ประกอบด้วยหลักธรรม 8 ส่วนนาที่ไม่ดีเปรียบเหมือนบุคคลที่ประกอบด้วยหลักธรรม 8

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตร ให้ผู้ปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 หรืออริยสัจ และผู้ปฏิบัติควรตรวจมัจฉามรรค 8 คือ ผู้ปฏิบัติควรตรวจความเห็นผิด ตรวจความดำริผิด ตรวจการเจรจาผิด ตรวจการกระทำผิด ตรวจการเลี้ยงชีพผิด ตรวจความพยายามผิด ตรวจการระลึกละผิด ตรวจการตั้งจิตมั่นผิด ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมควรปฏิบัติตามหลักนาที่ดีคือ อริยมรรคมีองค์ 8 หรืออริยสัจ และบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมก็ควรตรวจนาที่ไม่ดีคือ มัจฉามรรค 8 ประการ แล้วก็จะได้ผลสำเร็จของการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ มรรคผล นิพพานซึ่งเป็นผลมาจากแนวทางที่ถูกต้อง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปรากฏผลเป็นสภาวะญาณ คือ เป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งตามความเป็นจริงที่เรียกว่า รู้อริยสัจ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มีลักษณะแห่งการรู้สภาวะธรรมตาแห่งธรรมทั้งหลาย คือ ไตรลักษณ์ และขจัดความมืด คือความไม่รู้ ซึ่งเป็นเหมือนกับความมืดทำให้หลงให้สูญสิ้นไป ขณะเดียวกันก็ทำวิชา คือความรู้แจ้งให้เกิด ทำให้หายจากความหลง เปรียบเหมือนเมื่อมีแสงสว่างแล้วความมืดก็จางหายไป

คำสำคัญ: การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา; เขตตสุตร; มรรค 8

Abstract

The objectives of this article were 1) to study content and important dharma principles in the Tasutta region; and 2) to study the dharma principles related to Vipassana meditation practice in the Tasutta area by studying the information from Theravada Buddhist scriptures, namely the Tripitaka Commentaries, and then compiling them descriptively. It was found that the Khet Sutta is a sutra on good Nadina, A good field is like a person with 8 Dharma, a bad field is like a person with Dharma 8. The Sutta gives the practitioner the Eightfold Path, or the Noble Truth, and the practitioner should refrain from the Eightfold Path, that is, the practitioner should refrain from wrong views, refrain from wrong thoughts, refrain from wrong negotiations, refrain from wrongdoing, refrain from committing wrongdoing. and wrong livelihood, refraining from wrong efforts, refraining from wrong recollection, refraining from wrong concentration. The Noble Eightfold Path, or Noble Truth, and a person who practices the Dharma should refrain from the bad field, the Eightfold Path, in order to achieve the success of introspection, which is the Path Fruit of Nirvana, as a result of the correct approach, Virtue Concentration. Wisdom manifests itself as a state of consciousness, that is, the natural state that is enlightened as it really is, known as knowing the Noble Truth of Suffering, the Path of Suffering, the nature of knowing the natural state of all dharmas, the trinity, and eliminating the darkness, that is, ignorance, which is the same as Darkness vanishes, while at the same time transcendence is the awakening of ignorance, just as when there is light, darkness fades.

Keywords: Vipassana Meditation Practice; Khetta Sutta; Noble Eightfold Path

บทนำ

พระพุทธศาสนานั้นมีจุดมุ่งหมายในการสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ความพ้นทุกข์ ด้วยวิธีการอบรมจิต และพัฒนาปัญญา ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และไม่ทรงสรรเสริญการสอนให้ติดอยู่แค่สวรรค์หรือพรหมโลกเท่านั้น ดังที่ปรากฏในสังยุตตนิกายว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุพึงเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อรู้ยิ่งเพื่อกำหนดรู้ เพื่อก้าวความสิ้นไปเพื่อละภพทั้ง 3” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539)

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักอริยมรรคหรืออริยสัจ และมัชฌิมาปฏิปทา จนบรรลุเข้าสู่มรรคผลนิพพาน กำจัดสาเหตุที่ก่อให้เกิดการถือกำเนิดในภพใหม่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2548) เพราะเมื่อไม่เกิดอีกเราก็ไม่ต้องแก่ เจ็บ ตายและ

ไม่ต้องทุกข์อีก หลักธรรมที่จะให้เข้าถึงซึ่งความพ้นทุกข์ เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” แปลว่า ทางแปด ประการอันประเสริฐ อันมีสัมมาทิฐิ เป็นต้น (พระธรรมธีรราชมหามุนี โชติก ญาณสิทธิ, 2550) ซึ่งได้เห็นพระนิพพานด้วยตนเอง ดังที่ พระสารีบุตรกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาธรรมเหล่านั้น มีโลภะและโทสะเป็นบาป มัชฌิมาปฏิปทา มีอยู่เพื่อละ โลภะและโทสะ เป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อพระนิพพาน” (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2548)

หลักในทางพระพุทธศาสนานั้น มีความมุ่งหวังให้พ้นทุกข์ แต่การที่จะรู้และเข้าใจ หลักการหรือแนวทางในการปฏิบัติให้ถูกต้องชัดเจน ในความเป็นทุกข์ ในเหตุแห่งทุกข์ ตลอดจนทั้งหนทางและวิธีแห่งการดับทุกข์นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้และเข้าใจเป็นอย่างดีว่า เขตตสูตร คือ พระสูตรที่ว่าด้วยเรื่อง นาดีและนาไม่ดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นแนวในการดำเนินชีวิต จัดเป็นอริยมรรคมีองค์ 8 หรืออริยสัจ และเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลาง มีความพอเหมาะพอควร เช่นเดียวกับสายในเครื่องดนตรีเมื่อได้เทียบเสียงไว้ดีแล้ว หรือเช่นเดียวกับมนุษย์ที่มีคุณธรรมย่อมจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สนิทสนม จริยรุ่งเรือง ไม่ทำร้ายเบียดเบียนซึ่งและกัน ไม่ลักขโมยกัน ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน ไม่พูดหลอกลวงผู้อื่นเพื่อให้ได้ซึ่งประโยชน์ใส่ตน ไม่เสพสิ่งเสพติดที่เป็นโทษเป็นภัยต่อชีวิตของตนเองและผู้อื่น ยินดีต่อความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุรเตโช, 2551)

นา คือ สถานที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร หมายถึงที่มีการปลูกข้าวเป็นหลัก คือ การที่มีเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หว่านลงในนาที่ตินั้น ก็จะมีผลเจริญงอกงามเป็นอย่างดีมี 8 อย่าง คือ 1. เป็นที่ไม่ลุ่มและไม่ดอน 2. เป็นที่ไม่มีหินและไม่มีกรวด 3. เป็นที่ไม่มีดินเค็ม 4. เป็นที่ไม่โล่งลึกได้ 5. เป็นที่มีทางน้ำเข้า 6. เป็นที่มีทางน้ำออก 7. เป็นที่มีเหมือง 8. เป็นที่มีคันนา หรือ 1. เป็นผู้มีสัมมาทิฐิเห็นชอบ 2. เป็นผู้มีสัมมาสังกัปปะดำริชอบ 3. เป็นผู้มีสัมมาวาจาเจรจาชอบ 4. เป็นผู้มีสัมมากัมมันตะกระทำชอบ 5. เป็นผู้มีสัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ 6. เป็นผู้มีสัมมาวาชามะพายายามชอบ 7. เป็นผู้มีสัมมาสติระลึกรู้ชอบ 8. เป็นผู้มีสัมมาสมาธิตั้งจิตมั่นชอบ ส่วนนาที่ไม่ตินั้นมี 8 อย่าง คือ 1. เป็นที่ลุ่มและดอน 2. เป็นที่มีหินและกรวด 3. เป็นที่ดินเค็ม 4. เป็นที่ไม่โล่งลึกไม่ได้ 5. เป็นที่ไม่มีทางน้ำเข้า 6. เป็นที่ไม่มีทางน้ำออก 7. เป็นที่ไม่มีเหมือง 8. เป็นที่ไม่มีคันนา หรือ 1. เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิเห็นผิด 2. เป็นผู้มีมิจฉาสังกัปปะดำริผิด 3. เป็นผู้มีมิจฉาวาจาเจรจาผิด 4. เป็นผู้มีมิจฉากัมมันตะกระทำผิด 5. เป็นผู้มีมิจฉาอาชีวะเลี้ยงชีพผิด 6. เป็นผู้มีมิจฉาวาชามะพายายามผิด 7. เป็นผู้มีมิจฉาสติระลึกรู้ผิด 8. เป็นผู้มีมิจฉาสมาธิตั้งจิตมั่นผิด คือนาที่ไม่ดี

ฉะนั้นหลักธรรมของอริยมรรคมีองค์ 8 คือหลักธรรมที่จะปกป้องและช่วยสนับสนุนให้มีการเจริญวิปัสสนาภาวนาให้ได้ผลสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปของแต่ละบุคคล (สุกัร ทุมทอง, 2557) เมื่อปฏิบัติกันอย่างถูกต้องแล้วก็จะช่วยขจัดความโลภ คือ ไม่ทำให้เกิดความตระหนี่ ไม่มีความกระวนกระวายใจในการที่จะอยากได้โดยที่ไม่รู้จักพอ และเป็นเครื่องช่วยในการป้องกันการทุจริต อัน

เนื่องมาจากความโลภต่าง ๆ ส่วนอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น ก็จะช่วยให้เกิดความสุขความพอใจอันสืบเนื่องมาจากความภูมิใจในผลสำเร็จที่ได้เกิดมาจากความเพียรพยายามในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของตนเอง แต่สำหรับสมณพราหมณ์นั้น มีความหมายว่า เป็นเนื่อนาบุญอันประเสริฐที่สมควรจะได้รับทานคือเป็นผู้ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งอาจจะเน้นลงไปอีกก็คือ เป็นผู้ที่ได้ตัดหรือได้ละ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความกระวนกระวายหรือความกังวลใจ (พระโศภณมหาเถระ มหาสิลาสาธิต, 2549) การแสวงหาความสุขด้วยตนเองเพื่อตนเอง และเพื่อที่จะบำเพ็ญในสมณธรรมให้มีการเจริญในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พร้อมทั้งจะทำภาระหน้าที่นั้นให้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

จากหลักการและเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตร และเพื่อให้ตรงต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา เมื่อได้เจริญวิปัสสนาภาวนาแล้ว ปัญญาแห่งความรู้แจ้งเห็นจริงก็จะปรากฏให้ทราบ และจะได้นำไปใช้กับการดำรงชีวิตได้อย่างมีหลักการและเหตุผล ส่วนสำหรับการให้ทานนั้น ก็จะช่วยให้บุคคลนั้นมีความสุข มีความเจริญ มีความร่มเย็น และเป็นที่รักที่พึงที่อาศัยของบุคคลอื่น ๆ ต่อไป เหมือนกับที่พระพุทธองค์ท่านได้ทรงกระทำไว้ให้เป็นตัวอย่างที่ดีว่า อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางที่จะทำให้จิตใจนั้นสงบและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ พร้อมทั้งมีความยินดีในสิ่งที่ได้มา หรือได้ในสิ่งที่สมควรแก่ตน หากจะกล่าวถึงเป้าหมายของเขตตสุตร พบว่ามีเป้าหมายอยู่หลายระดับ คือเป้าหมายระดับตน เพื่อต้องการพึ่งพาตนเอง เพื่อการละในอกุศลธรรม เพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อความสุข เพื่อการพ้นทุกข์ วิปัสสนาภาวนาเป็นคำสอนแนวการปฏิบัติทางด้านจิต เมื่อปรารภความทุกข์ความสงบที่แท้จริงแล้ว ไม่ต้องไปแสวงหาที่อื่นใด ค้นหาได้จากภายในจิตใจของเราเอง เพราะความทุกข์หรือความสุขเกิดขึ้นจากใจเราทั้งนั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในเขตตสุตร
2. หลักธรรมในเขตตสุตรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

การทบทวนวรรณกรรม

เขตตสุตร เป็นพระสูตรที่กล่าวด้วยเรื่อง นาดีและนาไม้ดี ((มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539) ในเขตตสุตรและอรรถกถาจารย์อธิบายความสำคัญของหลักธรรมในเขตตสุตร ว่า ทานที่ให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ 8 จะเห็นได้ว่า มรรคมีองค์ 8 นี้ย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน อย่างพร้อมเพียง จึงจะพ้นทุกข์ได้ ความเกี่ยวเนื่องกันนั้นเป็นดังนี้ คือ เมื่อมีความเห็นชอบแล้วก็ย่อมจะคิดชอบ เมื่อคิดชอบก็ย่อมจะพูดชอบ เมื่อพูดชอบก็ย่อมจะกระทำชอบ เมื่อกระทำชอบก็ย่อมจะมีความเป็นอยู่ชอบ เมื่อมีความเป็นอยู่ชอบก็ย่อมจะมีความเพียรชอบ เมื่อมีความเพียรชอบก็ย่อมจะมีความระลึกรู้ชอบ เมื่อ

มีความระลึกชอบก็ย่อมจะตั้งใจมั่นโดยชอบ ที่มีความตั้งใจมั่นชอบก็เพราะมีความระลึกชอบ ที่มีความระลึกชอบก็เพราะมีความเพียรชอบ ที่มีความเพียรชอบก็เพราะมีความเป็นอยู่ชอบ ที่มีความเป็นอยู่ชอบก็เพราะมีการกระทำชอบ ที่มีการกระทำชอบก็เพราะมีพูดชอบ ที่มีการพูดชอบก็เพราะมีความคิดชอบ ที่มีความคิดชอบก็เพราะมีความเห็นชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การที่มีความตั้งใจมั่นโดยชอบ ระลึกชอบ เพียรชอบ มีความเป็นอยู่ชอบ กระทำชอบ การพูดชอบ และความคิดชอบเหล่านี้ ก็เพราะมีความเห็นชอบ ก็คือ อริยมรรค

สรุปว่า เขตตสูตรนี้ ได้ให้ความสำคัญในการดำรงชีวิต ได้อย่างมีความสุข มีความสงบร่มเย็น มีความสามัคคี หากพิจารณาให้ละเอียด จะเห็นว่า มิจฉามรรค คือหนทางที่ผิด หรือความเห็นที่ผิด ที่เป็นมิจฉาปฏิญญา เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะอาศัยความเห็นที่ผิด จึงทำให้ความคิดนั้นก็ผิดตามไปด้วย เมื่อคิดผิดการพูดจาก็ผิด การกระทำทางกายก็ผิด อาชีพก็ผิด ความเพียรก็ผิด และการระลึกก็ผิด ความตั้งใจมั่นก็ผิด เพราะอาศัยความเข้าใจที่ผิดจึงเป็น มิจฉาปฏิญญา เพราะฉะนั้น มิจฉามรรค จึงเป็นหนทางที่ผิด คือไม่พ้นจากอกุศลธรรม หรือความไม่ดีโดยมีอวิชชา คือความไม่รู้ อันเป็นเหตุให้เกิดความเห็นผิด และการดำเนินในทางที่ผิดได้ตามกิเลสที่เกิดขึ้น ซึ่งการจะละหรือคลาย ก็ต้องว่าด้วยการอบรมปัญญาที่เป็นความเห็นที่ถูกต้อง คือสัมมาปฏิญญา ด้วยการเสพ หรือการคบกับสัตบุรุษ คือ การฟังพระสังฆธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างถูกต้อง ย่อมจะค่อย ๆ ดำเนินสู่ สัมมามรรค คือหนทางที่ถูกต้อง ที่ละเล็กทีละน้อย และก็จะละมิจฉามรรคได้ในที่สุด คือ เป็นผู้ไม่มีมิจฉาปฏิญญาเห็นผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉาสงกับปะดำริผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉาวาจาเจรจาผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉากัมมันตะกระทำผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉาอาชีวะเลี้ยงชีพผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉาวายามะพยายามผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉาสติระลึกผิด เป็นผู้ไม่มีมิจฉาสมาธิตั้งจิตมั่นผิด คือเปรียบเหมือนนาที่ไม่ดี

ความหมายของคำว่า วิปัสสนาตามอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า เป็นปัญญาในการเลือกพันธุกรรมค้นหาถึงความไม่เที่ยงในรูป-นาม จนเห็นถึงความเป็นไตรลักษณ์ เกิดปัญญารู้แจ้งซึ่งปัญญาที่เกิดขึ้นจึงชื่อว่าความเห็นถูกต้องในสัมมาปฏิญญา หรือธรรมชาติโดยเห็นแจ้งในขั้น 5 หรือ รูป-นาม โดยอาการต่าง ๆ คือ เห็นเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ธรรมชาตินั้นเรียกชื่อว่า วิปัสสนา เป็นการปฏิบัติที่ใช้อุบายในการฝึกอบรมจิตให้เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นชัดรูป-นาม ตามความเป็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวงที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาเห็นเป็นไตรลักษณ์ คือเห็นสภาวะธรรมการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปนั่นเอง

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ) (2554) มีในหนังสือ “อริยวงศ์ปฏิบัติ” พบว่าการเจริญสติปัฏฐาน อาจเรียกว่า วิปัสสนาภาวนา (การเจริญวิปัสสนา) จตุลัจจกรรมฐาน (กรรมฐานที่ทำให้แทงตลอดสัจจะ 4) และบุรพภาคมรรค (หนทางเบื้องต้นในการบรรลุโลกุตตรธรรม) นอกจากนี้การเจริญภาวนาเพื่อบรรลุพระนิพพานที่ปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ เช่น การเจริญสัมมัปปธาน 4 อินทรีย์ 5 โพชฌงค์ 7 และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ก็นับเข้าในการเจริญสติปัฏฐาน เพราะสติเป็นหลักสำคัญหากปราศจากสติแล้ว ไม่อาจเจริญธรรมอย่างอื่นได้ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญานี้ แท้ที่จริงแล้ว ก็คืออริยมรรคมีองค์ 8 นั่นเองกล่าวคือ วิริยะ

ได้แก่ สัมมาวายามะ, สติ ได้แก่ สัมมาสติ, สมาธิ ได้แก่ สัมมาสมาธิ จัดเป็น สมาธิขั้นต้น, ปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ จัดเป็น ปัญญาขั้นต้น, ส่วนมรรค อีก 3 ประการ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นศีลขั้นต้น ผู้ปฏิบัติธรรมจำต้องรักษาให้บริสุทธิ์ก่อนเริ่มปฏิบัติธรรม สัมมาวาจา เป็นอริยมรรคที่เกิดขึ้นก่อน เพราะผู้ปฏิบัติธรรมได้สมาทานศีลก่อนการปฏิบัติ เพื่อให้ ความประพฤติกายและวาจาบริสุทธิ์ ส่วนอริยมรรคอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรมสั่งสมอบรมใน เวลาเจริญวิปัสสนา เมื่อเป็นดังนี้ เขาได้ชื่อว่า เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น ในขณะที่ ปฏิบัติธรรม

โดยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงสรุปได้ว่า การเจริญสติปัฏฐาน 4 ก็คือ การเจริญศีล สมาธิ ปัญญา หรือเจริญมรรคมีองค์ 8 อันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง) เมื่อผู้ปฏิบัติธรรม ดำเนินไปตามทางสายกลางนี้ แล้วตั้งสติระลึกรู้สภาวะธรรมรูป-นาม ปัจจุบันที่ปรากฏทางทวารทั้ง ๖ ก็ จะเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง เกิดญาณปัญญาที่รู้แจ้งแห่งนิพพาน ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ในธรรม จกัปปวัตตนสูตรว่า มัชฌิมาปฏิปทา จกขุกรณี ญาณกรณี (ทางสายกลางอันทำให้เกิดจักขุ อันทำให้ เกิดปัญญา)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” ว่า ปฏิปทา คือการปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ หรือ วิธีการปฏิบัติซึ่งเป็นความหมายเฉพาะของปฏิปทาอีกอย่างคือ วิธีดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงความดับทุกข์ ซึ่งพระพุทธองค์เรียกว่า มัชฌิมนิพพาน หรือ มัชฌิมา ปฏิปทา หมายความว่า ข้อปฏิบัติที่มีในท่ามกลาง ที่รู้จักกันว่า ทางสายกลาง ก็มีความหมายอัน เดียวกันนั่นเอง เมื่อเรียกให้สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาเรียกว่า มรรค มีความหมายว่า ทางที่มี องค์ประกอบ 8 ประการที่ทำให้ผู้ดำเนินไปเป็นอริยชน มีชื่อเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือ อารยอัฏฐังคิกมรรค เมื่อกล่าวแล้วจึงใช้คำว่า มรรค หรืออริยมรรค สรุปไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า ผู้ ปฏิบัติธรรมสูงขึ้นไปที่จะให้เกิดญาณ อันรู้แจ้งเห็นจริงจนกำจัดอาสวกิเลสได้ ก็ยังต้องการจิตที่สงบนิ่ง ผ่องใส มีสมาธิแน่วแน่มั่นยิ่งขึ้นไปอีก อริยมรรคมีองค์ 8 ย่อมเกิดขึ้นในขณะนั้น คือ สัมมาทิฐิ หยั่งเห็น สภาวะธรรมตามความเป็นจริง วิปัสสนาญาณจนกระทั่งถึงมรรคญาณ สัมมาสังกัปปะ น้อมจิตไปสู่ สภาวะธรรมเหมือนกับการเล็งเป้าในเวลายิงธนู สัมมาวาจางดเว้นจากวจีทุจริต4 สัมมากัมมันตะงดเว้น จากกายทุจริต3 สัมมาอาชีวะงดเว้นจากกายทุจริต3 และวจีทุจริต4 อันเกี่ยวกับการเลี้ยงชีพ สัมมา วายามะเพียรจตุกกกับสภาวะธรรมปัจจุบัน สัมมาสติระลึกรู้เท่าทันสภาวะธรรมได้อย่างชัดเจน สัมมา สมาธิตั้งจิตมั่นไม่ฟุ้งซ่านไปในอดีตหรืออนาคต เป็นต้น หรืออริยมรรคที่เกิดขึ้นก่อน เพราะผู้ปฏิบัติ ธรรมได้สมาทานศีลก่อนการปฏิบัติ เพื่อให้ความประพฤติกายและวาจาบริสุทธิ์ เมื่อเป็นดังนี้ เขา ย่อมได้ชื่อว่าเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในขณะปฏิบัติธรรม

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) (2550) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักวิปัสสนา กรรมฐาน” ผู้ปฏิบัติได้ปัจจุบันธรรม เมื่อได้ปัจจุบันธรรมแล้วจึงจะเห็นรูป-นาม เมื่อเห็นรูป-นามแล้ว จึงจะเห็นพระไตรลักษณ์ เมื่อเห็นพระไตรลักษณ์แล้วจึงจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เพื่อจะได้รู้แจ้งแทง

ตลอดแห่งอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หลักฐานที่แสดงมานี้ ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธองค์ ทรงพร่ำสอนวิปัสสนาภาวนามาแต่แรกก่อนประกาศพระศาสนา

พระภิกษุโกณฑัญญะ (เผด็จ ทตฺตชีโว) (2555) ได้อธิบายไว้ว่า มรรคมีองค์ 8 คือ แม่บทให้เข้าถึงซึ่งความดับทุกข์ของมนุษย์และเทวดาทั้งหลายและเป็นแม่บทแห่งการปฏิบัติอันสำคัญยิ่งของชาวพุทธทุกเพศทุกวัยทุกระดับ เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิต คือความดับทุกข์ดับกิเลสให้สนิทที่เรียกว่า บรรลุนิพพาน และเป็นทางอันประเสริฐสูงสุดสายเดียว ที่มี 8 ข้อ แต่ในทางปฏิบัติก็มีเงื่อนไขว่า ต้องปฏิบัติควบกันไปให้ครบสมบูรณ์ทั้ง 8 ข้อ ซึ่งจะเป็นการละเว้นกรรมชั่วใหม่มิให้เกิด แต่เปิดโอกาสให้กรรมดีใหม่เกิดขึ้นแทน เมื่อผู้ปฏิบัติตั้งใจปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง กิเลสจึงหมดช่องทางที่จะบังคับบัญชาให้ใจทำความชั่วร้ายใด ๆ ได้อีก กลับซบเซาอับเฉาหลง และหมดฤทธิ์ไปในที่สุด พร้อมกับนิสัยเสีย ๆ ไปโดยปริยาย ตรงกันข้ามกับธรรมชาติบริสุทธิ์ภายใน ซึ่งเป็นปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงของทุกสรรพสิ่ง และมีความสุขความเจริญที่เรียกว่า นิพพาน

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) (2549) กล่าวไว้ในหนังสือ “วิปัสสนาญาณ เล่ม 1” ว่าการหยั่งเห็นลักษณะของรูป-นามแต่ละอย่าง และลักษณะทั่วไป คือไตรลักษณ์จัดเป็นสัมมาทิฐิความดำริชอบ เป็นสัมมาสังกัปปะความเพียรชอบ เป็นสัมมาวายามะคือการระลึกชอบ เป็นสัมมาสติความตั้งมั่นชอบ เป็นสัมมาสมาธิการไม่ล่องละเมิดทางวาทาเช่นมีการพูดเท็จ เป็นต้น ในขณะที่ปฏิบัติธรรมเป็นสัมมาวาจาการไม่ล่องละเมิดทางกายเช่นการฆ่าสัตว์ เป็นต้น เป็นสัมมากรรมมัตถการไม่ล่องละเมิดทางกายและวาจาซึ่งเกี่ยวกับการเลี้ยงชีพ เป็นสัมมาอาชีวะ การเจริญสติระลึกรู้ปัจจุบันอันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 เหล่านี้จัดเป็นภาวนาภิข คือการเจริญมรรคสัง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางที่จะทำให้จิตใจนั้นสงบและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ พร้อมทั้งมีความยินดีในสิ่งที่ได้มา หรือได้ในสิ่งที่สมควรแก่ตน หากจะกล่าวถึงเป้าหมายของเขตตสูตร พบว่ามีเป้าหมายอยู่หลายระดับ คือเป้าหมายระดับตนเพื่อต้องการพึ่งพาตนเอง เพื่อการละในอกุศลธรรม เพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อความสุขในระดับโลกียสุขหรือสุขเวทนา ส่วนเป้าหมายระดับสูงเพื่อการละอาสวกิเลส เพื่อการพ้นทุกข์ วิปัสสนาภาวนาเป็นคำสอนแนวการปฏิบัติทางด้านจิต เมื่อปรารถนาความสุขความสงบที่แท้จริงแล้ว ไม่ต้องไปแสวงหาที่อื่นใด ค้นหาได้ภายในจิตใจของเราเอง เพราะความทุกข์หรือความสุขเกิดขึ้นจากใจเราทั้งนั้น

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาจะดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอนการศึกษาตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา หนังสือ และวรรณกรรมเกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับมรรคมีองค์ 8 และมิจจามรรคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาวิเคราะห์อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
4. สรุปผลที่ได้จากการศึกษาพร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

1. เนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในเขตตสูตร
 เขตตสูตร เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีที่ว่า เขตต + สุตต = เขตตสูตร
 เขตต เป็นคำคุณนาม แปลว่า สวน ไร่ นา ที่อยู่ เมีย ร่างกาย
 สุตต ศัพท์เดิมเป็น สุตต ศัพท์ (ลง ลี ปฐมาวินิภัตติ ฝ่ายเอกวจนะ เอา อ ที่สุดศัพท์แห่งการันต์ (สุตต) กับ ลี เป็น อ สำเร็จรูปเป็น สุตต) แปลว่า สูตรหรือพระสูตร (เป็นปุงลึงค์, นปุงสกลึงค์. แปลว่า ชื่อปิฎกหนึ่งในสามปิฎก (พระอุตรคณาธิการ (ชินวัตร สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก, 2552)
 เขตตสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเรื่อง นาดีและนาไม่ดี ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า พืชที่หวานลงในนาที่ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมมีผลมาก มีความชื่นใจมาก มีความเจริญมาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539) คือนาที่ดี มีใจบริบูรณ์ ย่อมบรรลุอรหัตตผลได้ กำจัดมลทินทั้งปวงแล้ว จะบรรลุนิพพานสัมปทาได้ และการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงนั้น จัดเป็นสัพพสัมปทา มี อริยมรรค คือ ทางอันประเสริฐ ซึ่งเป็นหนทางของพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่รวมไว้ 8 ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จึงเรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 อันสำคัญ ซึ่งเป็นหลักในการปฏิบัติที่นำพาบุคคลผู้ปฏิบัติให้บรรลุธรรม คือ เป็นพระอริยะบุคคล 4 จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ทำให้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏทั้งปวง
 ส่วนพืชที่หวานลงในนาที่ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีความชื่นใจมาก ไม่มีความเจริญมาก คือนาที่ไม่ดี เปรียบเหมือนพืชที่หวานลงในนาอย่างนี้ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีความชื่นใจมาก ไม่มีความเจริญมาก ภิกษุทั้งหลาย ทานที่ให้กับบุคคลผู้ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอันนิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่มีความแพร่หลายมาก หรือทานที่ให้กับสมณพราหมณ์ เปรียบเหมือนนาที่ไม่ดี คือ มิจจามรรค

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา หมายถึง การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง ปัญญาที่เห็นสภาวะธรรมเป็นรูป สภาวะธรรมเป็นนาม หรือรูปกับนาม ในปัจจุบันขณะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามความเป็นจริงด้วยมรรคมืองค์ 8 คือ การปฏิบัติให้เข้าถึงซึ่งความดับทุกข์มี 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะคำริชอบ สัมมาวาจาเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะทำการทำงานชอบ สัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะเพียรพยายามชอบ สัมมาสติระลึกชอบ สัมมาสมาธิจิตตั้งมั่น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น

ฉะนั้น ภิกษุก็เปรียบเหมือนเนื่อนาบุญที่ดี ควรแก่การเป็นผู้รับทาน สมกับพุทธพจน์ ที่ว่า สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติตรงแล้ว สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติเพื่ออุทรธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษ 4 คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ 8 บุรุษ นั้นแหละสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทานเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี เป็นเนื่อนาบุญของโลก ไม่มีเนื่อนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

สรุปว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นทางแห่งเอกายมรรค คือทางสายเดียวที่ทำให้เวไนยสัตว์ได้พ้นทุกข์ มีบุคคลหลายคนที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแล้วแต่ยังไม่ถึงซึ่งอริยบุคคลก็ต่ออาศัยหลักธรรมที่ชื่อว่า อริยมรรคมืองค์ 8 เป็นเครื่องชี้หนทางไปสู่หนทางอันประเสริฐ มีหลักธรรม คือสัมมาทิฏฐิ จนถึงสัมมาสติ พบว่าการเจริญวิปัสสนาภาวนาคือ การเจริญสติปัฏฐาน 4 และการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ไว้โดยสังเขป ดังที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร พระสูตรนี้จัดว่าเป็นการประกาศแนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนา หรือหลักการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

2. หลักธรรมในเขตตสูตรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

มรรคมืองค์ 8 นั้นมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติให้ครบทุกมรรค ให้ได้ผลดีจริง ไม่ควรขาดมรรคใดมรรคหนึ่งไป และปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน และที่สำคัญคือต้องปฏิบัติให้ต่อเนื่อง จะต้องมีความเป็นหลัก คือ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทาง จิตต้องแน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่กระทำอยู่และมรรคทั้ง 8 มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตั้งแต่ข้อแรกจนถึงข้อสุดท้าย แต่ละข้อต่างก็สนับสนุนเกื้อกูลกันไปตามลำดับ ถ้าจะเปรียบเทียบกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือความเห็นที่ถูกต้อง เหมือนกับต้นไม้ที่มีส่วนประกอบ คือ ส่วนราก ส่วนลำต้น และส่วนใบ มีดอก มีผล ได้ดังนี้ ส่วนราก คือส่วนสำคัญที่สุดของต้นไม้ก็คือราก จะได้นำน้ำหรือสารอาหารที่สมบูรณ์จากรากไปสู่ลำต้นย้อมที่จะแข็งแรง มั่นคง ฉันทะ เห็นได้ว่า มรรคมืองค์ 8 นี้ย่อมเกี่ยวข้องกัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน อย่างพร้อมเพียง จึงจะสำเร็จกิจให้พ้นทุกข์ได้ ความเกี่ยวเนื่องกันนั้น เป็นดังนี้ คือ เมื่อมีปัญญาเห็นชอบแล้วก็ย่อมจะคิดชอบ เมื่อคิดชอบก็ย่อมจะพูดชอบ เมื่อพูดชอบก็ย่อมจะกระทำชอบ เมื่อกระทำชอบก็ย่อมจะมีความเป็นอยู่ชอบ เมื่อมีความเป็นอยู่ชอบก็ย่อมจะมีความเพียรชอบ เมื่อมีความเพียรชอบก็ย่อมจะมีความระลึกชอบ เมื่อมีความระลึกชอบก็ย่อมจะตั้งใจมั่นโดยชอบ ที่มีความตั้งใจมั่นชอบก็เพราะมีความระลึกชอบ ที่มีความ

ระลึกชอบก็เพราะมีความเพียรชอบ ที่มีความเพียรชอบก็เพราะมีความเป็นอยู่ชอบ ที่มีความเป็นอยู่ชอบก็เพราะมีการกระทำชอบ ที่มีการกระทำชอบก็เพราะมีพูดชอบ ที่มีการพูดชอบก็เพราะมีความคิดชอบ ที่มีความคิดชอบก็เพราะมีความเห็นชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การที่มีความตั้งใจมั่นโดยชอบ ระลึกชอบ เพียรชอบ มีความเป็นอยู่ชอบ กระทำชอบ การพูดชอบ และความคิดชอบเหล่านี้ ก็เพราะมีความเห็นชอบ ก็คือ อริยมรรคมีองค์ 8 มนุษย์จะมีความเข้าใจถูกในตามความเป็นจริงของโลกและชีวิตนั้น จำเป็นต้องมีครู หรือเรียกว่า กัลยาณมิตร คือ ผู้แนะนำบอกกล่าวในสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม คอยชี้แจงไม่ให้มีสิ่งใดมารบกวนหรือทำลายได้ เมื่อมีผู้บอกแนะแนวทางที่ถูกต้องแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำสิ่งดีงามเหล่านั้นมาพิจารณา ไตร่ตรองถึงคุณประโยชน์ของสิ่งเหล่านั้น คือ โยนิโสมนสิการ และเมื่อพิจารณาเห็นคุณประโยชน์แล้วจะทำให้มุ่งมั่นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อสิ่งที่ดีต่อไป บุคคลเมื่อมีกัลยาณมิตรดี และมีโยนิโสมนสิการแล้ว การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามมรรคมีองค์ 8 จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ได้อย่างแน่นอน

สรุป

สรุปในภาพรวมของบทความ ศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตฺร ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พบว่ามีหลักธรรม 8 ประการ คือ 1. เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิเห็นชอบ 2. เป็นผู้ที่มีสัมมาสังกัปปะดำริชอบ 3. เป็นผู้ที่มีสัมมาวาจาเจรจาชอบ 4. เป็นผู้ที่มีสัมมากัมมันตะกระทำชอบ 5. เป็นผู้ที่มีสัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ 6. เป็นผู้ที่มีสัมมาวายามะเพียรพยายามชอบ 7. เป็นผู้ที่มีสัมมาสติระลึกชอบ 8. เป็นผู้ที่มีสัมมาสมาธิตั้งจิตมั่นชอบ เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสและเข้าถึงอภิญญา หมายถึงการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักเขตตสุตฺร สามารถบรรลุธรรมตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 และสามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามแนวทางอริยมรรค เท่ากับการปฏิบัติธรรมหมวดอื่นเข้าไว้ทั้งหมด ทั้งสติปัฏฐาน 4 สัมมปปธาน 4 อิทธิบาท 4 พละ 5 อินทรีย์ 5 โพชฌงค์ 7 รวมอยู่ในมรรคมีองค์ 8 แม้แต่สติปัฏฐาน 4 จะเห็นว่ารวมเอาองค์ธรรมในหมวดอื่น ๆ ไว้ทั้งหมดเช่นกัน นี่คือการสอดคล้องของหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการนี้ เป็นธรรมที่ช่วยอุดหนุนซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง โดยมีปัญญาเป็นตัวนำให้เกิดการบรรลุธรรม ในทุกหมวดของโพธิปักขิยธรรมมีปัญญายู่ด้วยทั้งสิ้น แต่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ในสติปัฏฐาน 4 เรียกว่าอนุปัสสนา ในอิทธิบาท 4 เรียกว่าวิมังสา ในอินทรีย์ 5 และในพละ 5 เรียกว่าปัญญา ในโพชฌงค์ 7 เรียกว่าธัมมวิจยะ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องปัญญาหรือปัญญาธิริย ว่าเป็นยอดกว่าธรรมข้ออื่น ๆ เพราะปัญญาเป็นตัวทำให้รู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

หลักธรรมในเขตตสุตร ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยแบ่งออกเป็นนาที่ดี คือ อริยมรรค หรือทานที่ให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแพร่หลายมาก คือ เป็นผู้ที่มีสมาธิปฏิสนธิเห็นชอบ เป็นผู้ที่มีสมาธิสังกัปปะดำริชอบ เป็นผู้ที่มีสมาธิวาจาเจรจาชอบ เป็นผู้ที่มีสมาธิกัมมันตะกระทำชอบ เป็นผู้ที่มีสมาธิอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ เป็นผู้ที่มีสมาธิวายามะเพียรพยายามชอบ เป็นผู้ที่มีสมาธิระลึกชอบ และเป็นผู้ที่มีสมาธิสมาธิตั้งจิตมั่นชอบ เป็นอริยมรรคที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และมีการแบ่งออกเป็นนาที่ไม่ดี คือ มิจฉามรรค หรือทานที่ให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่มีความแพร่หลายมาก คือ เป็นผู้ที่มีจิตวิปลาสความเห็นผิด เป็นผู้ที่มีจิตสังกัปปะความดำริผิด เป็นผู้ที่มีจิตวาจาความเจรจาผิด เป็นผู้ที่มีจิตกัมมันตะความกระทำผิด เป็นผู้ที่มีจิตอาชีวะความเลี้ยงชีพผิด เป็นผู้ที่มีจิตวายามะความเพียรพยายามผิด เป็นผู้ที่มีจิตสติความระลึกผิด และเป็นผู้ที่มีจิตสมาธิความตั้งจิตมั่นผิด เป็นมิจฉามรรคที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตร” ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในเขตตสุตรว่า มีผลเป็นอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนหลักธรรมในแง่มุมอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุก ๆ ด้าน ดังนี้

- 1) ศึกษาทานในเขตตสุตรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
- 2) ศึกษาศีลคัมภีร์ในเขตตสุตรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด*. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). (2550). *คู่มือสอบอารมณกรรมฐาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 32). กรุงเทพฯ: พลิตัม.

พระภิกษุญาณวชิรญาณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (2555). *มรรคมีองค์ 8 เส้นทางครูแท้*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เอส.เอ็ม.เค. พรินต์ติ้ง.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). (2549). *มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน*. (พระคันธสราภิวังค์, แปล). กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก. (2552). *พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). (2554). *อริยวัธสปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ประชุมสาส์นไทย การพิมพ์.

สุกัณฐ์ ทุมทอง. (2557). *อริยมรรคมีองค์ 8 ภาควิชาปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.